

FRANK BJERKHOLT:

Norsk politik i förvandling

Redaktör Frank Bjerkholt, som är Svensk Tidskrifts medarbetare i Oslo, skriver om hur situationen är inom norsk inrikespolitik vid årets början. Han dröjer särskilt vid regeringspartiet. Det tycks förbli ett parti med 30—33 % av rösterna, och det söker förgäves en lämplig koalitionspartner. Nu i vår avgår partiordföranden Bratteli med ålderns rätt, och i skrivande stund finns ingen säker efterträdare. Partiet drar i viss utsträckning åt radikalt håll — den nya skollagstiftningen är även ur svensk synpunkt, där vi är vana vid mycket, ett egendomligt aktstycke. Andra krafter drar partiet åt höger och där märks inställningen till kyrkan. Slutligen redogör författaren för situationen på oljans område: den är inte som man föreställer sig här hemma.

Det karakteristiska draget i norsk inrikespolitik är partiernas sökande efter partners. De borgerliga partierna, som reagerade tillsammans under perioden 1965—71, är inte utan vidare beredda att bilda en koalition på nytt. Mycket har gått i sär mellan dem sedan den tiden. Ett av dessa partier, Venstre (det liberala folkpartiet), håller nästan på att upplösas efter splittringen, som resulterade i två småpartier.

Längre till vänster måste Arbeiderpartiet gå med på att den tiden är förbi, då det kunde hoppas på att bilda majoritetsregering ensamt. Partiet måste också söka en partner men har inte funnit någon ännu. Det är tydligt, att dess majoritet hyser en stark motvilja mot att alliera sig med den yttersta vänstern, dvs Socialistisk Folkeparti och dess förbundna i den sk socialistiska valalliansen, som planerar att bilda ett nytt parti på en gemensam kongress i mitten av mars. Det är ovisst om kommunisterna kommer att ansluta sig till dem. De kommer nämligen inte att kunna räkna med att dominera det nya partiet, som inte heller vill acceptera "marxism-leninismen" som ideologisk bas utan bara marxismen. För kommunisterna är detta en hel värld av skillnad.

Det gamla Venstre kunde ha varit en möjlig partner för Arbeiderpartiet, men det är reducerat till nästan ingenting. De två andra partierna i mitten, Senterpartiet (agrarererna) och Kristelig Folkeparti har var för sig sina speciella program, som Arbeiderpartiet inte kan svälja. So

cialdemokraterna befinner sig alltså i en vansklig period. Opinionsmätningarna visar klart, månad efter månad, att partiet är i färd med att stabilisera sig på omkring 30—33 procent av väljarna. Detta gör det till det största partiet i fortsättningen, men inte stort nog att regera ensamt. Det klarar sig för ögonblicket bara för att de borgerliga partierna ännu inte har funnit någon ny gemensam bas och för att vänstersocialisterna i valalliansen utgör en motvikt mot Arbeiderpartiet å den andra sidan.

Strax före jul hade det så när gått gallet, då de borgerliga ställde mistroendevotum i den sk Alcan-affären, som gällde att köpa tillbaka en aktiepost, som det kanadensiska aluminiumbolaget hade i Årdal- och Sundalverken. Också vänstersocialisterna var missnöjda. De krävde fullständig nationalisering av bolaget, och regeringen såg sig ställd inför en negativ majoritet. Men i sista minuten svängde Senterpartiet om och valde att rädda regeringen med den motiveringen, att saken inte var så betydelsefull att den skulle fälla en regering.

Centerpartiet

Man kunde av detta få den uppfattningen, att Senterpartiet kanske övervägde att närma sig Arbeiderpartiet, också när man tar med i beräkningen att agrarerna har demonstrerat sitt avstånd från Høyre. Inom Senterpartiet gör sig gällande en viss inriktning mot det som kallats "grön socialism" med tonvikt på miljövärd, sparande av resurser och de-

centralisation och utrikespolitiskt en skarp front mot EG och för nedtrappning av medlemskapet i Nato. Det är intressant att notera, att en liknande "rörelse" inom Venstre föregick splittringen av partiet. Detta koncentrerades på frågan om medlemskap i EG. Den konservativare delen av partiet, under ledning av Helge Seip (nu presidiesekreterare i Nordiska Rådet) gick ur och bildade Det nye folkeparti, som emellertid måste nöja sig med en ledamot i Stortinget.

Ett liknande vänsterbetonat uppror inom Senterpartiet hotar nu enheten. En betydande del av partiet avvisar samarbete med Høyre och vill satsa på "centerpartierna", vilka emellertid maximalt kan räkna med 30 procent av väljarna. Det har också varit en tendens inom opinionsmätningarna att Kristelig Folkeparti och Høyre, som bägge går in för ett brett borgerligt alternativ, går fram på bekostnad av Senterpartiet. Detta ledde i januari till att ordföranden i detta parti, Vårvik, överraskande förordade samtal om ett brett borgerligt samarbete. Denna kovändning, om man så får säga, väckte strax en reaktion i den del av partiet, som står för den gröna socialismen. Detta gäller inte minst ungdomsavdelningen.

Senterpartiets ordförande har emellertid insett att väljarna till höger om socialisterna önskar ett brett borgerligt alternativ och har velat anknyta till denna inriktning. Arbeiderpartiets accentuerade socialistiska linje har förstärkt önskan om en politisk konstellation, som skulle kunna betyda en paus i socialde-

mokraternas experimenteringar. Vad man i detta sammanhang kan peka på är skattepolitiken, som har väckt allmän motvilja till den grad, att regeringen själv tog hänsyn till det och i årets budget lovade två miljarder i skattelättnader, som väl inte kommer att märkas så mycket på grund av samtidiga ökningarna i diverse utgifter. Därtill kommer naturligtvis inflationen, som nu ligger på c:a 10—11 procent.

Oljan

Regeringen möter också motstånd när det gäller oljepolitiken. Den står för en statlig och nationell linje, som väcker motstånd såväl hos de internationella bolagen som de norska. Det har länge talats om att oljebolagen har förlorat sitt intresse för att delta i Nordsjön på grund av regeringens restriktiva linje, när det gäller tilldelningen av koncessioner och utvinningen och på grund av den hårda skattepolitiska linjen, som man följer.

Därtill kommer, att regeringen har valt att grunda ett statligt oljebolag, som kräver enorma miljardinvesteringar för att kunna företa alla operationer, från oljefletning till utvinning och distribution. Alternativet hade varit att överlåta aktiviteten i Nordsjön till de existerande norska oljebolagen som Saga och Hydro. I det senare har staten också aktiemajoriteten. Men regeringen har insisterat på ett eget statligt oljebolag, som kommer att kräva det mesta av förtjänsten från Nordsjön under de kommande 5—6 åren. Det är först efter 1980, som den norska

statens budget kan få något direkt utbyte av oljerikedomarna.

Därtill kommer, att produktionen i Nordsjön är försenad av tekniska skäl. Det uppsatta målet, 90 miljoner ton oljeprodukter, dvs tio gånger den norska förbrukningen, kommer inte att uppnås omkring 1978 som man menat, utan först 2—3 år senare. För 1975 kommer oljeproduktionen att ligga på 50 procent av det som tidigare förutsetts.

Skola och kyrka

På skolektorn gör sig likaledes en stor oenighet gällande. Regeringen har genomfört en lag, som innebär en fullständig reform av gymnasieutbildningen, som gör att den traditionsrika studentexamen (examen artium) försvinner år 1981. Den nya högre skolan skall ge plats för alla som önskar vidare utbildning, oavsett fack eller anlag. Latinstuderande och elektrotekniker skall placeras i samma skolbyggnad som ett uttryck för den slutliga "demokratiseringen" av all utbildning.

De duktiga eleverna skall inte prioriteras när det gäller tillträde till utbildning. Eftersom det inom överskådlig framtid inte kan ställas tillräckligt med platser till de sökandes disposition, har departementet tänkt sig, att eleverna skall ställa sig i kö efter ålder. De begåvade får inte illa av att ta sig ett praktiskt arbete medan de väntar, heter det.

Om detta är nationalekonomiskt förnuftigt är ett öppet spørsmål. Likaledes är det tvivelaktigt, om man övervinner den fackliga prestige känslan genom att

placera de hantverksmässiga och de intellektuella facken inom samma skolhus. Kanske kommer man tvärtom att fördjupa skillnaderna.

På ett annat område föreligger en intressant nyorientering. Nyligen avslutade en kommitté en studie om förhållandet till kyrka och kristendom och drog den slutsatsen, att partiet borde formulera en mera positiv hållning. "Ty socialism och kristendom står varandra ju idémässigt nära", heter det. Detta initiativ från partiets sida har utan tvivel varit inspirerat av den klara framgång, som Kristelig Folkeparti har haft de senaste åren. Norrmännen har över hela linjen varit nära knutna till kristna värden. Norge är tex ett av de få länder i Europa, som har avvisat fri abort. Regeringen har föreslagit det men led ett knappt nederlag i Stortinget.

Kristelig Folkeparti hämtar till stor del sina väljare från samma kretsar som Arbeiderpartiet, som därför känner konkurrensen. Därför har det velat avskaffa intrycket av att förhålla sig negativt till kyrka och kristendom.

En ny ordförande

För övrigt fastställes Arbeiderpartiets framtida linje på partikongressen i mitten av april, då man skall välja ordförande efter Trygve Bratteli, som nu säger tack och farväl. Han har inte bara förlorat den stora uppgörelsen om medlemskap i EG — vilket innebar ett personligt och politiskt nederlag — utan partiet har också gått tillbaka i de val, som det delta-

git i med honom som chef. Nu är detta ganska säkert inte förorsakat av personen Bratteli utan av en förskjutning inom väljarkåren som beror på andra förhållanden, nämligen på tendensen till större pluralism och rörlighet hos väljarna.

Men Bratteli skall i alla fall ha avlösning och partiet är delat i en vänster- och en högerfraktion när det gäller efterföljaren. Vice ordföranden Steen står för en mera vänsterbetonad kurs, som vill ta sikte på att vinna tillbaka dem som har avfallit åt vänster. Denna fraktion hoppas, att partiet skall kunna bli ett stort socialdemokratiskt parti med bortemot 40 procent av väljarna.

Högerfraktionens kandidat är den parlamentariska ledaren för partiet, Nordli, som menar att partiet skall följa en kurs mot centrum, om det inte skall förlora de nya grupper, som nu kommit fram och fått inflytande. Det är värt att lägga märke till att det inte minst är fackarbetarna, som nu kräver en sänkning av skattenivån. Om det är ett "borgerligt" fenomen att klaga på skatterna, är det tydligt att stora flertalet av norrmännen nu har blivit borgerliga.

Utrikespolitiken

Också utrikespolitiskt förekommer svårigheter med de två fraktionerna. Ingen av dem vill ut ur Nato, men Steen-fraktionen vill göra medlemskapet mera passivt under det att Nordli-fraktionen står för den traditionella linjen, även om den också är urvattnad.

Det är i alla fall tydligt, att utrikesmi-

nister Kissinger inte enbart är nöjd med regeringen Bratteli, som bl a sade nej till att gå helt med i den västliga oljeklubben, som Kissinger tog initiativ till. På det hela taget är Arbeiderpartiets förhållande till USA inte på långt när så hjärtligt som det var under 50-talet. Det som präglar partiet är snarare reservation inför amerikansk utrikespolitik.

Det är ännu för tidigt att säga om Norges nej till EG var inledningen till en ny utrikespolitisk kurs med orientering mot en nationalistisk linje och med nedtrappning av alliansförpliktelserna. Men den nya oljerikedomen har givit norrmännen en ny känsla av att kunna stå för sig själva i världen. Nya drag i denna utveckling är regeringens löfte att etablera en 50 mils fiskegräns före utgången av detta år — ett tema, som drar med sig åtskillig friktion i förhållandet till allierade som Storbritannien och Västtyskland.

Det lyckades regeringen på nyåret att få accepterad principen om sk trålfria fiskerizoner utanför Nordnorge, reserverade för norska kustfiskare, som fiskar med garn och lina. Dessa har fått många redskap förstörda av utländska trålare.

Regeringen måste dock nöja sig med hälften av dessa zoner i förhållande till den ursprungliga upplägningen, efter krav både från Sovjet och västmakterna. Att zonerna blev accepterade är en intressant ny princip i internationell havsrätt. Men det betyder ingalunda att de berörda länderna också kommer att acceptera 50 mils norsk fiskerigräns.

Från utlandet hör man ofta att man där menar sig kunna märka en mera nationalistisk norsk utrikespolitik. Särskilt tänker man väl då på oljepolitiken. Somliga vill också se stoppet för gästarbetare, som gäller från den 1 februari, som ett drag i denna riktning. I princip vill inte den norska regeringen utveckla ekonomin snabbare än att det kan ske med hjälp av norsk arbetskraft. Följden är att Norge har världens minsta arbetslöshet, bara ca 7 procent 1974. I dag finns ca 23 000 utländska arbetare i Norge, men bara 6-7 000 av dem kommer från typiska u-land som Spanien och Turkiet, utom en kontingent på 2 000 pakistanare.

De nya konstellationerna inom norsk politik kommer att klarna till hösten, inför kommunalvalen.